

mišljenja i komentari

Đavlija sprava

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Dodoše jednom, vele, geometri iliti mjernici u selo. A cure se razbježaše. Bježte, kažu, od tih ljudi. Imadu nekakovu đavliju spravu, pa kad te kroz nju pogledaju, okrenu te naglavačke – pa vide što no ispod suknje skrivaš.

Nije tu stvar (samo) o nerazlikovanju supstancije od akcidencije, da kažemo filozofski, ili – malo manje učeno – da su cure pobrkale stvarnost s prividom. Čovjek prirode, primitivac (kako se to nekoć lijepo govorilo), misli da mu tuđi pogled ili njegova slika nešto oduzimaju, da mu reprodukcija njegova lika na tajnoviti način oduzima životnu snagu. (Jeste li čitali Sliku Doriana Graya?) Možda u tom praiskonskom vjerovanju leže korijeni zabrane prikazivanja ljudskog lika u islamu, zabrana gledanja cara (u istočnim despocijama) i konačno – da se vratimo u malo bližu prošlost – zabrana (pod prijetnjom smrti!) dodirivanja španjolskog kralja ili bilo koga iz njegove uže obitelji. Do kojih sve apsurdna ta zabrana može dovesti svjedoči nam Paul Tabori u velebnoj knjizi Povijest ljudske gluposti u kojoj čitamo kako su dva mlada časnika morala bježati iz domovine glavom bez obzira jer su kraljevni spasili život kad joj se konj oteo nadzoru (pa su hvatajući konja dodirnuli i presvetu nogu) ili nas pak izvješćuje o tome kako je Filip III. živ izgorio na naslonjaču pokraj kamina, jer se nitko od njegovih dvorjana nije usudio da ga pograbi i tako od vatre spasi!

Hoćete li čuti priču iz najnovije povijesti?

Priređujući izložbu Svijet otrova u zagrebačkom Tehničkom muzeju pade ideja da se posjetiteljima dade prilika da zavire u laboratorij, da im se dadne vidjeti (na ekranu, doduše) što se i kako radi u jednom našem uglednom institutu (neću reći kojem). Redatelj ima svoje ideje – najradije bi postavio kameru tako da ljudi uživo, nemontirano (u stilu Big Brothera) gledaju kako to izgleda kad se (znanstveno) radi. Ne bi to išlo, složilo se i on nakon kratkog razmišljanja, jer nije sve što kamera snimi filmično (a i Big Brother se montira). Ravnatelj instituta nema ništa protiv, dapače: eto ti prilike da za nikakav novac promičeš svoj rad i svoje poduzeće.

I tako, pojavih se s redateljem i snimateljem u zakazano vrijeme na institutu. "Što treba snimiti?" pitaju. "Idite za mnom", velim, i otvorim vrata prvog laboratorija. "Snimite ovo", kažem, "a vi, kolegice, ne dajte se smetati..." Je brus! U tili čas je laboratorij bio prazan, nigdje ni žive duše. Tko će pred kameru? Nitko: snimajte što hoćete, kako hoćete i koliko hoćete, ali mene ne snimajte ni za živu glavu. Redatelj se stane češati. Kakav će to film biti kad se ništa ne dešava? Nigdje ne vidiš čovjeka, pače radnika, pa ti ostaje snimati samo nekakve aparate i staklovinje. Da snimatelj nije

majstorski ovladao hodom kamere (zum, švenk), posjetiteljima bi bilo bolje da gledaju fotografije umjesto filma.

Meni prekupi. Dođem ravnatelju: "Ako ste odobrili da se film snima, onda ste valjda odgovorni i da se snimi kako treba!" "Što ja tu mogu", veli, "ne mogu ja nikoga prisiliti da stane pred kameru ako neće!" Što mi je drugo preostalo nego da navučem bijelu kutu i da glumim kemičara, biologa, toksikologa, radiologa... Redatelj je pak glumio dostavljača. (Da smo znali što će biti, mogli smo glumce dovesti.)

Ravnatelj ima pravo. Po zakonu se nikoga ne smije snimati bez njegova znanja i pristanka. Ali to nije pravo pitanje. Nije pitanje što zakon kaže, nego ima li potrebe da se zakon primjenjuje.

Zamislite slučaj da vojnici pobjegne iz stroja jer ne želi da ga se snima. Ili – malo blaži primjer – da radnici u tvorničkom pogonu prestanu raditi i pobjegnu kućama jer su došli "ljudi s televizije". Ili da zbog televizije traže zaštitu sindikata.

Jasno je: čovjek na radnom mjestu nije privatna osoba. Kamera ne smije, naravno, zavirivati u tuđe kuće, nedabog u tuđe krevete (mada ima i toga), ne smije čovjeka vrijeđati, odavati stvari iz njegova privatnog života itd., itd., ali što ima zazornog u tome da se snima čovjeka kako radi svoj posao od kojeg po redu i zakonu živi?

I tu dolazimo do bitnoga: naši se znanstvenici na poslu nisu dali snimati jer smatraju da se u poduzeću nalaze privatno. Ma koliko to neobično zvučalo, čitatelj će se lako uvjeriti da mu po istini govorim. Nekoć je (u 18. stoljeću) znanost bila hobi za gospodu, a dugo se – čak i u 19. stoljeću – od sveučilišnih profesora očekivalo da će dio svoga vremena i prihoda trošiti na znanstveni rad (zato su imali dobre plaće i obilje slobodnog vremena). Iako su odonda Europa i svijet krenuli nekim drugim stazama (znanstvenik je radnik kao i svaki drugi, pa za svoju plaću mora obaviti posao za koji je plaćen), naš nas je samoupravni socijalizam bacio u neko drugo vrijeme (ako je takvog vremena ikada bilo). Znanstvenik radi (ako radi) iz hobija, a ne zato što za svoj rad dobiva pravednu naknadu. On na radnom mjestu provodi slobodno vrijeme, zaboravlja obiteljske probleme i kućne poslove, zabavlja se (ili svađa) s kolegama, vodi beskonačno duge telefonske razgovore sa svojim ukućanima te bližom i daljom rodbinom – ukoliko, ponaša se privatno, kao kod svoje kuće. Pa kad mu iznebuha u tu kućicu-slobodicu dođe kamera, ponaša se upravo onako kako bi se ponašao kod svoje kuće: nemojte me snimati – i što brže van!